

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Захаренка Костянтина Володимировича «Інституційний вимір інформаційної безпеки України: трансформаційні виклики, глобальні контексти, стратегічні орієнтири», поданої на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02-політичні інститути та процеси (052 Політологія)

Актуальність теми дисертаційного дослідження Захаренка Костянтина Володимировича на тему «Інституційний вимір інформаційної безпеки України: трансформаційні виклики, глобальні контексти, стратегічні орієнтири» зумовлена викликами і загрозами, у яких живе наша країна. Автор роботи влучно зазначає, «інформація ... перетворилася для сучасної людини і суспільства на життєвий простір, що містить не тільки нові можливості, але й значні небезпеки» (с.15). У дисертаційній роботі автор виходить із трьох безпекових орієнтирів – громадянина, суспільства, держави – і слушно твердить, що перехід до демократії часто ускладнений загальним нерозумінням тісного зв'язку усіх трьох цих вимірів інформаційної безпеки та відповідно заходів, що вони їх потребують (с.215). В українському суспільстві все ще поширені думки про те, що захист інформаційного простору залежить виключно від держави. Звісно, що інформаційна безпека має багаторівневність, однак саме інституційний потребує особливої уваги і осмислення, на яке наважився автор, у тому числі із огляду на гібридну війну, яку розв'язала Росія. Погоджуємось, що інформаційна безпека взаємопов'язана із державним суверенітетом (с.16), захистом національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх інформаційних загроз.

Автор у роботі комплексно аналізує концептуальні підходи до інституцій, зокрема до державного інституту як такого. Цікавою видається увага до держави мережевого типу, концепцію якої розробив М. Кастельс, який аргументував її перспективи як нової держави інформаційної епохи, заснованої на мережі політичних інститутів та органів прийняття рішень

національного, регіонального, місцевого та локального рівнів, взаємодія яких трансформує прийняття рішень у нескінченні переговори між ними». Узятись за розробку такої актуальної теми, як інституційний вимір інформаційної безпеки, вважаю схвальною.

Дисертаційна робота має логічну структуру, у вступній частині дисертаційної роботи чітко визначені мета та завдання дисертаційної роботи (с.17-18), окреслені об'єкт та предмет дослідження (с.28). Розв'язанню поставлених наукових завдань сприяла обрана методологія, яка детально виписана (с.18).

Дисертаційна робота має значну апробацію. За темою дисертації опубліковано 32 наукові праці, серед яких: одна одноосібна монографія, 15 статей у наукових фахових виданнях України із політичних наук, 6 статей у наукових фахових виданнях із політичних наук, які включені до міжнародних наукометричних баз, 10 – наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів і додатково відображають наукові результати дисертації.

Дисертацію виконано в межах комплексної наукової теми кафедри політичних наук «Проблеми політичної модернізації і трансформації: світовий досвід і українські реалії», що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, науковий напрям «Дослідження проблем гуманітарних наук», затверджений Вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 6 від 26 грудня 2013 р.). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 9 від 30 грудня 2015 року).

Дисертаційна робота Захаренка К.В. загалом справляє позитивне враження, містить теоретичні та практичні виміри. Робота має оригінальний авторський підхід у викладі матеріалу, особливо у підходах до розробки стратегічних орієнтирів протидії зовнішнім і внутрішнім інформаційно-дестабілізаційним впливам в умовах гібридної війни. Погоджуємось, що лише за умов стратегічного бачення, чіткого визначення ключових пріоритетів інформаційної безпеки на державному рівні, а також при нагальній

розробці дієвих механізмів її забезпечення в Україні з'явиться шанс на ефективну протидію дестабілізації (с.376). Управління безпекою інформації потрібно посилити у всіх сферах: у нагляді, організації та управлінні й інформаційних технологіях.

У Розділі 1. «Історіографічні та теоретико-методологічні особливості й параметри дослідження проблеми інформаційної безпеки в умовах політичної трансформації» (с.26 автореферату, с. 25-68 дисертаційної роботи) доречно включений огляд дисертаційних робіт, який підкреслює актуальність розробки цієї теми та відсутність подібних у вітчизняній політичній науці. Наявний цілісний виклад різних концепцій, систематизовано понятійний та категоріальний апарат. Зокрема, звернено увагу на відмінності трактувань поняття «information security», яке може перекладатись із англійської мови і як «інформаційна безпека», і як «безпека інформації», що не є синонімічними. Це важливий акцент, оскільки може спричинити некоректні підходи із точки зору аналізу інституцій. У розділі 2. «Законодавча база України та міжнародні стандарти і практика щодо функціонування інститутів інформаційної безпеки» слушна пропозиція щодо цілісного кодифікаційного документу (с.56), що посилює рівень інформаційної безпеки. Підкреслимо важливість Розділу 6. Стратегічні орієнтири протидії зовнішнім і внутрішнім інформаційно-дестабілізаційним впливам в умовах гібридної війни» та загальних висновків дисертаційної роботи, які мають і теоретичний, і практичний зміст.

Не применшуючи загальне позитивне враження роботи, вона містить окремі тези й положення, що потребують додаткових уточнень.

1) У роботі під час формулювання одного із висновків, що «визначальною інформаційною загрозою національній безпеці виступає маніпуляція суспільною свідомістю, оскільки це дестабілізуючий вплив і на інформаційну структуру країни, і на її інформаційні ресурси та на суспільство загалом, в тому числі на окрему особистість, як громадянина» (с.20). Можливо, маніпуляції доречніше вжити у множині, оскільки маніпуляційні потоки у демократичних режимах здебільшого поліцентричні.

Також є зауваження щодо того, що «наявність одночасно багатьох джерел інформації, попри усі переваги на практиці досить часто виявляє лише доступ до суперечливих та взаємовиключних суджень» (с.375). Множинність джерел – це позитивний момент, тут варто посилити роботу у активізації формування критичного мислення у громадян, а неузгодженість позицій й поширення суперечливих і взаємовиключних публічних заяв від спікерів інститутів державної влади безумовно несе ризики і небезпеки.

2) У роботі автор систематизує структури, які мають і можуть реалізовувати стратегію інформаційної безпеки (с.185). Серед перелічених першою згадана Центральна виборча комісія, дотримання Виборчого кодексу України. Потребує уточнення, чому така пріоритезація центральному органу виконавчої влади, який забезпечує виборчі процеси, а також Виборчому Кодексу.

3) У дисертаційній роботі встановлено роль інститутів громадянського суспільства як консолідуючого потенціалу у системі інформаційної безпеки (с. 20 автореферату, с.256-279 дисертаційного дослідження). Водночас у роботі слушно зазначено, що громадський сектор може посилювати соціально-політичний дисбаланс (через окремі зацікавлені у дестабілізації групи), наводиться теза про «квазігромадські формування» як небезпечної тенденції сучасного інформаційного суспільства, що деформує саму сутність демократичної конкуренції, розуміння колективної громадської дії та цивілізованої боротьби за владу. Потребує уточнення щодо бачення автора із регуляторних дій уповноважених інституцій по мінімізації впливу таких формувань і хто саме має бути суб'єктом такої регуляції.

4) На с.16 дисертаційної роботи міститься теза, що «водночас у новій віртуальній реальності закладено безліч загроз – для індивіда, громади, держави, міжнародних організацій». Потребує уточнення, чому у переліку зазначено міжнародні організації, оскільки цей інститут дещо випадає концептуального підходу трьох безпекових орієнтирів – громадянина, суспільства, держави.

5) У дисертації (с.280;354) йдеться про феномен Інтернет-технологій. соціальних мереж (Facebook, YouTube, Twitter), різного роду блогів, чатів тощо) для мобілізації активності громадян. Наведу дані дослідження, проведеного МО «Інтерньюс» у серпні 2020 року. На запитання, де саме громадяни України дізнаються новини, 62% отримували їх із соціальних мереж, 52% – телебачення, 48% новинні сайти, 13% – радіо, 8% – із друкованих ЗМІ. За результатами дослідження тієї ж організації 2015 року соціальні мережі займали місце як джерело новин серед 51 % громадян. Це досить значна частка, яка має тенденцію до збільшення. Чи не видається, що ролі соціальних мереж у дисертаційній роботі відведено меншу увагу, ніж вони на те заслуговують.

б) Важко не погодитись із Г. Почепцовим, що «реальна подія тільки тоді істотно доступна громадськості, коли про неї широкій публіці розповіли засоби масової інформації». У роботі К. Захаренка присвячений цій проблемі підрозділ 5.2. «Засоби масової інформації як інститути інформаційної безпеки: проблеми (не)залежності та (без)відповідальності». А також потребує додаткового обґрунтування до наведених автором у висновках (с.373) щодо проблем інформаційного простору, що потенційно становлять ризику і для інформаційної безпеки нашої держави, а саме: проблеми створення суспільного мовлення та приналежності засобів масової інформації фінансово-промисловим олігархічним групам; проблеми законодавчого регулювання інформаційної діяльності в мережі Інтернет і поширення інформації у соціальних Інтернет-мережах; проблеми авторського права за умов поширення Інтернет-технологій та ідентифікації джерел. А також звертаємо увагу на те, що у тексті, зокрема на с.338 дисертаційної роботи, зустрічаються поняття «ЗМІ» та «ЗМК». Чи не доцільно ширше користатись поняттям «масмедіа», як об'єднувачим для означення як засобів масової інформації, так і соціальних мереж. тим більше, що у роботі автор його вживає (с.215).

Зазначені у роботі побажання та зауваження суттєво не впливають на науковий рівень, характер та практичну значимість отриманих результатів дослідження. Висновки роботи свідчать про те, що мета досягнута, а завдання виконані. Дисертаційна робота «Інституційний вимір інформаційної безпеки України: трансформаційні виклики, глобальні контексти, стратегічні орієнтири» носить інноваційний, завершений характер.

Відзначимо, що автореферат та дисертаційна робота Захаренко К.В. оформлений відповідно до вимог. Зміст роботи та завдання відповідають паспорту спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси, а також пунктам 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. і Наказом Міністерства освіти та науки України № 40 від 12.01.2017 р.), які висуваються до докторських дисертацій. На нашу думку, Захаренко Костянтин Володимирович за умови успішного прилюдного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси (052 – Політологія).

Офіційний опонент:

доктор політичних наук,
завідувач-професор кафедри політології,
управління та державної безпеки
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

доц. Ярош О. Б.

21.04.2021 р.

